

Nyári Gábor: Iskolák a határon túl. Keresztény-konzervatív szellemiségű magyar oktatás német és osztrák területeken a második világháború után

„Az a korcsoport, ami a negyvenes évek végén felső osztályos gimnazistaként Waldwerkében és más magyar menekült középiskolában kapott hasonló nevelést, az emigrációnak legszilárdabb gerincét volt hivatva alkotni, nemcsak életerő, hanem magyarságunk megtartása szempontjából is. Elég idős volt ahhoz, hogy megtanulja a sors leckéit, magába szívja a régi magyar nemzeti kultúra értelmét és értékét, elég fiatal, tanulékony és rugalmas, hogy az új kívánalmak és nyelvek elsajátítása még könnyedén menjen.”

(Szappanos István)²⁶⁷

Bevezetés

Tanulmányomban az 1945 és 1953 között német és osztrák területeken működő magyar iskolarendszer kialakítását, és az oktatási intézményekben zajló tanítás menetét szeretném bemutatni. A téma szakirodalmá szegényes, bár minden szempontból ki kell emelni Borbándi Gyula emigrációval foglalkozó monográfiáit és tanulmányait,²⁶⁸ valamint az egykori diákok és tanárok visszaemlékezéseit összegyűjtő köteteket.²⁶⁹ Kutatásaim elsődleges forrását azonban azok az anyagok adják, amelyek a *Müncheni Magyar Katolikus Misszió* irattárából,²⁷⁰ valamint az esztergomi *Prímási Levéltárban*²⁷¹ őrzött vöröskeresztes iratok közül kerültek elő. Ezeknek a dokumentumoknak jelentős része foglalkozik az egyes iskolák kialakításával, működésével, a diákszervezetek alapításával, egyes esetekben pedig részletes betekintést adnak az anyagi finanszírozásba és a szellemi életbe is. Az oktatási intézmények iratain kívül jelentősek és az összkép kialakítását segítik azok a jelentések, amelyeket az egyes megszállási zónák vezető magyar személyiségei évről-évre készítettek,²⁷² Kótai Zoltán vatikáni delegátus Rómába küldött éves beszámolója,²⁷³ valamint az NSZK külügyminisztériuma által 1952-ben készített részletes tanulmány a magyar emigrációról.²⁷⁴

Ezúton szeretném megköszönni két másik kutatónak, Funke Attilának és Miklós Tamásnak az anyagok összegyűjtésében nyújtott segítségüket.

²⁶⁷ *Az írás megmarad. A németországi magyar gimnáziumok története, 1945–1956.* Szerk.: Koncz Lajos. BookSurge, Seattle, 2006. VII.

²⁶⁸ Lásd például: Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza, 1945–1985.* Mikes, Hága, 2006. (<http://mek.niif.hu/03400/03472/03472.pdf>, 2012. március 14.)

²⁶⁹ Lásd például: *Megálmodott Magyarország. Beszélgetés nyugati magyarokkal.* Szerk.: Éger György. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Veszprém, 1999.; *Az írás megmarad...* i. m.

²⁷⁰ Müncheni Magyar Katolikus Misszió (A továbbiakban: MMKM) Irattára. Magyar Caritas Szolgálat (A továbbiakban: MCSZ) rendezetlen iratai.

²⁷¹ Gyürky Györgyné és Bernáth Klára önkéntes vöröskeresztes nővérek beszámolója II. hadifogolytábor-látogató körútjáról. München, 1945. szeptember 27. (A továbbiakban: II. hadifogolytábor-látogató körút). Prímási Levéltár Esztergom (A továbbiakban: PLE). Mindszenty-per iratai 5. doboz V-700/17A. 401. (652/1946.); Gyürky Györgyné és Bernáth Klára önkéntes vöröskeresztes nővérek beszámolója I. hadifogolytábor-látogató körútjáról. München, 1945. szeptember 10. (A továbbiakban: I. hadifogolytábor-látogató körút). PLE. Mindszenty-per iratai 5. doboz V-700/17A. 401. (652/1946.)

²⁷² Beszámoló a németországi francia megszállási zónában élő magyarság helyzetéről az 1949-es évben. (A továbbiakban: 1949-es beszámoló a francia övezetről). MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai.

²⁷³ Kótai Zoltán vatikáni delegátus éves jelentése Rómába. 1947. MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai.; Kótai Zoltán vatikáni delegátus éves jelentése Rómába. 1948. MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai.

²⁷⁴ Politischen Archiv B 11 Ausarbeitung des Südost-Instituts die von der damaligen Ostabteilung des Auswärtigen Amtes, Die ungarische Emigration mit besonderer Berücksichtigung der Lage in Westdeutschland, neuen Aktennummer 594, der alten Akte 677–678.

A menekültek helyzete a száműzetés első három szakaszában

1945-ben hozzávetőlegesen 1.000.000 magyar menekült tartózkodott Magyarország nyugati határain túl, döntően a széteső Harmadik Birodalom területén. Voltak közöttük egykori katonák, kitelepítettek, szovjet katonák elől menekülő civilek, számonkéréstől tartó politikusok és hivatalnokok, valamint koncentrációs táborokból szabadulók.

Ennek az igen jelentős számú magyarságnak a története a vizsgált 1945–1953 közötti időszakban három szakaszra osztható, amelyek az oktatás területén is egyértelműen kimutathatóak.

Az első szakasz a közvetlenül a világháborút követő időszak, az 1945–1946-os évek. Ekkor még hatalmas volt a bizonytalanság a magyar és egyéb nemzetek menekültjeinek körében. Nem volt szervezett ellátás, hivatalos információszolgáltatás, rémhírek terjedtek, meg kellett küzdeni a mindennapi megélhetésért. Az egykori katonák és leventék többsége hadifogolytáborokban raboskodott, míg a civileket a megszálló hatóságok zárt táborokba gyűjtötték össze, amelyekben igen rosszak voltak a körülmények.²⁷⁵ 1945-ben csak Bajorország területén 8.000.000 különböző nemzetiségű menekült személy, úgynevezett DP (Displaced Person) tartózkodott, valamint közel ugyanekkora számú német állampolgár, akinek megsemmisült az otthona vagy elhagyni kényszerült azt. Ebben a számban még nincsenek benne a hadfoglók.²⁷⁶

Mivel teljesen pontos számadatok nincsenek, így azt sem lehet meghatározni, hogy a menekült magyarok között mekkora volt az iskoláskorú gyermekek száma. A meglévő információk alapján azonban hozzávetőlegesen meg lehetett állapítani, hogy hány főt érinthetett az oktatás mielőbbi megszervezése. Az 1.000.000-s magyarság számából levonhatjuk a 100–150.000 hadifoglyot, valamint a koncentrációs táborokból szabadult személyeket, akik más elbírálás alá estek, így nem kerültek a civil menekültek közé. A leventék száma 150.000-re tehető. Bár többségük a kezdeti időszakban hadifogolytáborokban raboskodott, ha szabadulásukkor nem jutottak egyből haza, az ő oktatásukról is gondoskodni kellett. 550.000-re tehető a menekült vagy kitelepített civil személyek száma, akik közül 250.000 személy magyarországi német volt, de a menekülttáborokban nem különültek el egymástól a magyarok és a svábok.²⁷⁷ Mivel a civil menekültek túlnyomó többsége családjával együtt hagyta el az országot, ezért a gyermekek aránya a civil menekültek között akár az 50%-ot is megközelítheti.

Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a kaotikus körülmények ellenére spontán módon is megindult a magyarok hazavándorlása, és 1945 második felében már elkezdődött Pocking központtal a szervezett hazatelepítés is.²⁷⁸ Így a magyarok számaránya 1947-re 300.000 alá csökkent.²⁷⁹ Az ekkor működő iskolák többsége az egyes táborokban jött létre, ideiglenes jelleggel, konkrét tanmenet nélkül, iskolai eszközöket nélkülözve. Nem is lehetett volna tanrendet létrehozni, mivel sok fiatal csak pár hétig járt egy adott „iskolába”, utána hazatértek vagy másik táborba költöztek. Nagy problémát okozott a gyermekek eltérő kora és képzettségi szintje.²⁸⁰ Így ezeknek az iskoláknak mai szóval élve inkább csak „napközi” jellege volt.

A második, jól elkülöníthető szakasz 1948–1949-ig zajlott. Ennek a folyamatnak a végét a német valutareform és a két német állam létrejötte jelentette.²⁸¹ Ez volt az egyik legfontosabb lélektani határ a menekültek történetében, ugyanis ez jelentette, hogy a kialakult nemzetközi erőviszonyok tartósak lesznek és a közeljövőben nem lehet azzal számolni, hogy a Szovjetunió és a kommunizmus visszaszorításával azok a magyarok, akik nem mertek visszatérni a megszállt Magyarországra, hamarosan újra láthatják hazájukat. Ezt követően arra is fényderült, hogy az NSZK nem tud tovább

²⁷⁵ A Magyar Caritas Szolgálat egyes tagszervezeteinek iratai, 1946–1948. MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai.

²⁷⁶ *Yearbook of the United Nations, 1946–1947*. UN, New York, 1947. 807.

²⁷⁷ Farkas Ferenc: *Az altöttingi országgyűlés*. Mikes, München, 1969. 12.

²⁷⁸ Rozsályi Zoltán: *Francis: Egy idegenbe szakadt pap életútja*. Szerzői kiadás, Budapest, 2005. 72.

²⁷⁹ Lásd: 1. táblázat

²⁸⁰ A Vatikáni Misszió Magyar Delegátusának iratai. Landshut, 1945–1947. MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai.

²⁸¹ A Német Szövetségi Köztársaság 1949. május 23-án, a Német Demokratikus Köztársaság 1949. október 7-én jött létre.

gondoskodni a menekültek áradatáról, így a munkanélküliség és a hazatérésbe vetett hit elvesztése miatt megindult a kivándorlás Nyugat-Európába és más kontinensekre.²⁸² Az 1946 és 1948–1949 közötti korszakban a kivándorlásig a magyarság száma tovább csökkent, hozzávetőlegesen 160.000-re.²⁸³ Sokan, bár féltek az esetleges retorzióktól, nem bírták tovább a hontalanságot és a kockázatot vállalva hazatértek, ugyanakkor megjelentek azok a családok is, akik már az 1945 utáni állapotok politikai üldözöttjeiként kényszerültek elhagyni Magyarországot.²⁸⁴

A menekültek túlnyomó többsége még ekkor is táborkban élt, de ezek már kevésbé voltak zsúfoltak és javult az ellátás színvonala is.²⁸⁵ Ennek köszönhetően az iskolák is fejlődtek. Állandó épülettel rendelkező iskola még mindig kevés volt, de egy-egy táboron belül már kialakultak a kizárólag tanításra használt sátrak, barakkok. Taneszközök még nem voltak, de már elkezdett kialakulni egyfajta tanrend, és megjelentek az első ifjúsági szervezetek is. Elsősorban cserkészcsapatok szerveződtek, 1946. április 2-án jött létre az első, *Teleki Pál Cserkész Munkaközösség* a waldwerke-i táborban.²⁸⁶ 1947 októberére már 28 emigráns cserkészcsapat működött, ezek közül 23 német és 2 osztrák területen.²⁸⁷

A harmadik korszak a kivándorlástól nagyjából 1953-ig tartott. 1949-től már csak azok a magyarok éltek német területeken, akiknek sikerült munkát találniuk és családjukkal együtt stabil egzisztenciát építettek ki új hazájukban.

A valutareform, az NSZK létrejötte és a kivándorlás sokat változtatott az oktatási rendszeren. Az új márka bevezetése bár stabilizálta a gazdaságot, de ideiglenesen visszaesést okozott, ami miatt sokan nem engedhették meg maguknak az iskola finanszírozását. A tanulók létszámának csökkenését drasztikusan megnyomta a tömeges kivándorlás is. A diákok létszáma egy év alatt 60–62%-kal csökkent, az érettségiző magyarok számáról nem is beszélve.²⁸⁸

A kivándorlás üteme lecsökkent, de állandó tényező maradt, így a kezdeti 45.000 fős magyarság 27–30.000 fősre csökkent.²⁸⁹ (Az előbbi adatokból jól látható, hogy a fiatalok közül többen távoztak külföldre, mint a munkaképes felnőttek közül). Viszont ekkora már nem a mindennapi megélhetés jelentette a fő problémát, a családok hosszabb távra terveztek, így kialakult egy állandó, jól működő, többszintű iskolahálózat is, viszont több, korábban jól működő iskolát kénytelenek voltak bezárni vagy összevonni a diákok hiánya miatt.

Összességében a vizsgált korszakban a menekült magyarság mindig a gyermekek oktatásába fektette a legtöbb energiát és pénzt. Kialakult egy olyan iskolahálózat és oktatási rendszer, amely ötvözte magában a magyar és a nyugat-európai, német ismereteket, nyelvet, kultúrát. Közben a tanároknak meg kellett küzdeniük egy olyan új feladattal is, amellyel korábban nem találkoztak: olyan gyermekeket kellett magyar nyelven a magyar történelemre, irodalomra, hagyományokra és egyéb

²⁸² Borbándi Gy.: *A magyar emigráció életrajza...* i. m. 41–50.

²⁸³ Lásd: 1. táblázat

²⁸⁴ Az emigrációt választók okkal féltek a hazatéréstől, abban az esetben is, ha nem követték el háborús bűnöket. 1945 tavaszán, még a háború vége előtt megindultak az internálások a szovjetek által ellenőrzött országokban. Az első internáltak pedig a nyilasok mellett a korábbi hivatalnokok és politikusok voltak, akiknek egyetlen „bűnük” az volt, hogy a Horthy-korszak intézményrendszerében dolgoztak, tehát „reakciós elemeknek” számítottak. A Politikai Rendészeti Főosztály 1945. április 12-ig 8.260 „fasisztát és reakciót” vett őrizetbe, 1946 márciusáig további 35.000 főt tartóztatott le. Közülük 18.916 főt nyilasnak, 4.064-et volksbundistának minősítettek. 5.642 fő ellen indult bírósági eljárás, 17.418 személyt internáltak, 9.360 személyt rendőri felügyelet alá helyeztek. A Magyarországon megindult bírósági üldözések méretéről lásd bővebben: M. Kiss Sándor: *Közéletések, 1956*. Kairosz, Budapest, 2011. 184–185.

²⁸⁵ A Magyar Caritas Szolgálat egyes tagszervezeteinek iratai, 1946–1949. MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai.

²⁸⁶ Farkas F.: *Az altöttingi országgyűlés...* i. m. 17.

²⁸⁷ *Száz éves a magyar cserkészlet... A világot átfogó mozgalom*. Szerk.: Avvakumovits Erzsébet – Avvakumovits Ottó – Benedekné Micsinay Mária – Bócsay Zoltán – Glaser János – Goór György – Ledvai-Lintner Imre – Lomniczy József – McGinn Erika – dr. Némethy Kessler Judit – Pillérmé Tirza Éva – Szórád Gábor. Külföldi Magyar Cserkészszövetség, Cleveland, 2010. 28–29.

²⁸⁸ Kótai Zoltán vatikáni delegátus éves jelentése Rómába. 1948. MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai. 7.

²⁸⁹ Lásd: 1. táblázat

ismeretekre megtanítaniuk, akik már a száműzetésben születtek vagy annyira kicsik voltak a menekülés kezdetekor, hogy nem volt személyes kötődésük Magyarországhoz. A keresztelési anyakönyvek tanulsága szerint, 1945-től 1948 novemberéig 2.388 katolikus gyermek született német és osztrák területeken,²⁹⁰ közülük sokan részesülhettek az emigráns magyar oktatásban.

1. táblázat					
Az osztrák és német területeken élő magyarok számának hozzávetőleges változása 1945–1952 között* ²⁹¹					
	1945	1946-1947	1948	1949-1951	1952
Németország	?	?	140.000	25.000	7.000
Ausztria	?	16.000– 20.000	16.000– 20.000	16.000– 20.000	20.000
Német és osztrák területeken összesen	1.000.000	?	160.000	45.000	27.000
Magyarországra hazatért	725.000		1.212 ²⁹²	-	-
Kivándorolt	115.000		120.000	18.000	?

* A táblázat adatai nem fedik a teljes valóságot, mivel a rendelkezésre álló források sem pontosak és több esetben ellentmondanak egymásnak. Az egyes területeken élőkre vonatkozó szám adatok az adott naptári év (évek) elejét tükrözik, míg a kivándorlási és hazatelepülési adatok az egész évet (éveket) fedik le.

Az amerikai és brit megszállási övezetek magyar iskolái

A menekültek fontosnak tartották, hogy a gyermekek megfelelő nevelést kapjanak, így megőrizve magyarságukat. Szinte minden táborban, ahol hosszabb ideig tartózkodtak magyarok, létrehozták saját iskolájukat. Elemi iskolákra nagyobb szükség volt, ezek közül a legtöbb ideiglenes jelleggel jött létre és kevés dokumentum maradt fenn működésükről. Az igazán komoly munka a gimnáziumokban folyt. Nyugat-Németországban az angolok által megszállt területen jött létre az Osterodei iskola, míg az amerikai megszállási övezetben négy gimnázium alapult, Baden-Württemberg területén Bauschlottban, míg Bajorországban Lindenbergen, Niederaufdorfban és Passau Waldwerke nevű táborában.²⁹³

Az egyik első állandó iskola 1945. október 23-án alapult a Waldwerke-táborban.²⁹⁴ Alapítója és igazgatója Csejtey Béla pedagógus volt, akit az az Ambrus Szaniszló katolikus pap követett, aki nagy szerepet vállalt az emigrációs iskolarendszer felállításában és később a *Lindenbergi Magyar Reálgimnázium* igazgatója lett. A waldwerkei iskola a nehéz körülmények ellenére olyan jól működött, hogy megkapta az amerikai megszálló hatóságok elismerő nyilatkozatát. Az oktatás biztosítása érdekében a *Vatikáni Misszió* védnöksége alá vette az iskolát.²⁹⁵ Az intézmény kiterjesztette kereteit, 10 pedagógust alkalmazott, az elemi mellett megjelent a középfokú oktatás, 1947 júliusában pedig lezajlottak az első érettségik. A táborban 1947-ben még 2.200 magyar menekült élt, ez a szám 1950-re 220-ra csökkent. Az iskolát 1951-ben bezárták.²⁹⁶

²⁹⁰ A Vatikáni Misszió Magyar Delegátusának keresztelési anyakönyvei, 1945–1948. I–III. kötet. Landshut, 1948. MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai.

²⁹¹ Az MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai alapján.

²⁹² Yearbook of the United Nations 1947–1948. New York, 1948. 961.

²⁹³ *Az írás megmarad...* i. m. 11.

²⁹⁴ Borbándi Gy.: *A magyar emigráció életrajza...* i. m. 15.

²⁹⁵ *Az írás megmarad...* i. m. 3–4.

²⁹⁶ *Uo.* 11–23.

1945 nyarán Rosenheimben is megindult a magyar oktatás, Fekete Géza ferences szerzetes, Rozsályi Ferenc piarista szerzetes és Ravasz Dezső tanár a környék fiataljait egy vasúti kocsiban tanította. A hely szűkössége miatt az iskola 1947-ben Niederaudorfba költözött,²⁹⁷ ahol a *Magyar Caritas Szolgálat* és a *Magyar Segítő Szolgálat* közreműködésével hamarosan létrejött a *Magyar Leánygimnázium*.²⁹⁸ A tanévet 130 diák kezdte meg a korábbi fogadóból kialakított iskolában.²⁹⁹ A kivándorlások miatt azonban mind a tanári, mind a tanulói állomány megcsappant, így az iskola 1951. április 1-én bezárt, a megmaradt diákok a lindenbergi gimnáziumban folytatták tanulmányaikat.³⁰⁰ A *Lindenbergi Magyar Reálgimnáziumban* 1953-ban 78 8–14 év közötti diák kezdte meg a tanévet.³⁰¹ 1954-re 100 fölé nőtt a tanulók száma, így helyszűke miatt átköltözött a gimnázium Bauschlottba, ahol szintén Ambrus Szaniszló irányítása alatt 1956-ig állt fenn a magyar iskola.³⁰² A tanárok elhivatottságát mutatja, hogy általában az iskola körüli munkákat is ők végezték és megélhetésük biztosításához másodállást kellett vállalniuk. A pedagógusok fizetése rendkívül alacsony volt, amely az NSZK-ban még az 1950-es évek közepén is csupán a 64 márkát érte el a lakás és ellátás mellett.³⁰³

Ausztiai magyar iskolák

Innsbruckban már 1946-ban megkezdte működését a *Magyar Elemi- és Középiskola*.³⁰⁴ A tiroli város 1945 óta egyfajta gyűjtőpontként is szolgált, mivel a francia megszállási övezetben feküdt és a hatóságok nem nehezítették a menekültek összefogását, amelyet az is elősegített, hogy a környéken számos egykori magyar katona telepedett le.³⁰⁵ Az eredmény a kulturális-, közösségi- és sajtóintézmények mellett a magyar iskola létrehozása volt, amelynek 1951-es katolikus levelező tanfolyamának tantervezete került elő a kutatás során.³⁰⁶ Ezt a tantervet próbálták – mérsékelt sikerrel – a teljes európai menekült magyar diákságra kiterjeszteni.

A terv elsősorban az 1945. január 1-én érvényben lévő tanmenetet követte. Pontosan meghatározta az elemi-, polgári- és középiskolákban eltöltendő évek számát és az oktatandó órákat. A hittan kötelező tanítását a körzeti papokra bízta, és szorgalmazta kereskedelmi- és leányiskolák létesítését is. Külön kellett foglalkoznia a diákoknak honismerettel, hogy az idegen föld ellenére is magyaroknak érezhessék magukat.

Az iskolák típusaitól függően a fiatalok magyar nyelvet, irodalmat, történelmet, földrajzot, művészetet, közigazgatást, természettudományt, gazdaságot, igazságszolgáltatást, egyházi és nemzetiségi viszonyokat tanultak. A legnagyobb problémát a taneszközök beszerzése jelentette. Gyakorlatilag semmilyen tantárgyhoz nem volt megfelelő könyv. A tervezet még az 1944-es német megszállás előtti, a *Szent István Társulat* által kiadott tankönyvek beszerzését tartotta szükségesnek. Megfelelő írógép hiányában a meglévő kötetek sokszorosítása sem volt lehetséges. Az innsbrucki iskolának új tanárookra is szüksége volt (magyar, történelem, latin, természettudomány és mértan szakokon, elemi és polgári iskolás képesítéssel). A tervezet felsorolja a költségeket is. A tanárok fizetését 700 schillingben állapította meg, az adminisztrációs munkatársakét 200-ban, a kisegítő személyzetét 100-ban. Egyszeri költségként kezelte a taneszközök beszerzését, a közüzemi kiadások pedig havi 500 schillinget tettek volna ki. A tervezetet az iskola igazgatója, Romhányi Árpád látta el

²⁹⁷ Uo. 134.

²⁹⁸ *Életünk*, 1999. november.

²⁹⁹ *Az írás megmarad...* i. m. 136.

³⁰⁰ Borbándi Gy.: *A magyar emigráció életrajza...* i. m. 14–15.

³⁰¹ Ambrus László levele a Magyar Caritas Szolgálatnak. Lindenber, 1953. április 24. MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai.

³⁰² *Az írás megmarad...* i. m. 337–345.

³⁰³ Borbándi Gy.: *A magyar emigráció életrajza...* i. m. 16.

³⁰⁴ Egyes iratokon *Magyar Gimnáziumként* van feltüntetve.

³⁰⁵ *Megálmodott Magyarország...* i. m. 13–21.

³⁰⁶ Az Innsbrucki Magyar Elemi- és Középiskola Tantervezete. Innsbruck, 1951. MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai.

kézigyével. A címzett a magyar katolikus menekültek apostoli vizitátora, a korábbi győri kanonok, főtisztelendő Dr. Zágon József volt.

Az iskola elismertségét mutatja, hogy az intézet által kiállított érettségi bizonyítványokat minden osztrák és külföldi egyetem elfogadta. Vizitátora 1952-től az ausztriai magyar főlelkész, Dr. Gróh Béla lett.³⁰⁷ A beiratkozásért 30–35 schillinget kellett fizetni diákoknak, míg az éves tandíj 100 schilling volt.³⁰⁸

Az innsbrucki püspökség 1946-ban vette meg a várostól nyugatra található Schloss Mentlberget, hogy a gyönyörű parkkal rendelkező kastélyban otthont teremtsen 160 magyar diáknak. A kastélyba költözött a gimnázium és később itt kapott helyet az 1950-ben Muttersban alapított fiúinternátus is. A két intézmény azonban nem egyesült, ennek elsődleges okai a finanszírozási különbségek és az eltérő iskolatípusok lehettek. Az internátus diákjai az évi (10 hónap) 3.700 schillinget kitevő tartásdíj fejében tan- és hálótermeket, zuhanyzót, világítást, központi fűtést, könyvtárat és napi háromszori étkezést kaptak. Az internátust Wlassits Ferenc innsbrucki magyar lelkész és Törzsök Jenő prefektus irányították szigorúan a napirend szerint. A jelentkezőknek be kellett mutatniuk korábbi tanulmányi eredményeiket, önéletrajzukat és lelkészüket ajánlását. Indokolt esetben a tandíjtól eltekintettek. A használati cikkeket és ruhaneműket a tanulóknak kellett biztosítani.³⁰⁹ Ezek követelmények az emigrációban élő fiatalok számára különösen szigorúak voltak. Ez is jól mutatja, hogy a fiúinternátusban zajlott a legmagasabb színvonalú magyar nyelvű oktatás az anyaország határaitól nyugatra.

Innsbruck központja volt a magyar emigráció oktatásának. A lehetőségekhez mérten kimagasló körülményeket teremtett az ausztriai – és németországi – magyarság. Az eddigi kutatások alapján megállapítható, hogy az 1950-es évek elején itt volt a leghatékonyabb a magyar ifjúság keresztény, konzervatív, nemzeti szellemben történő nevelése. Az innsbruckival együtt Ausztriában 1947-ben három középiskola működött, összesen 160 tanulóval, 1950-ben pedig ezekhez csatlakozott a fiúinternátus. Ezen kívül volt még nyolc elemi iskola 213 diákkal és öt gyermekmenhely 87 növendékkel. Mindegyik intézményt egyházi személyek vezették.³¹⁰

A magyar fiatalok helyzete Németország francia megszállási zónájában

Németország francia megszállási zónájában kevés magyar tartózkodott, 1949 végére nem egész 3.000 fő. Ekkor a magyar gyermekek többsége német iskolákba járt, azok közül, akik már az emigrációban lettek iskoláskorúak, pedig mindenki. Egyaránt jól beszéltek németül és magyarul. Néhány indokolt esetben (szülő elhalálása, rossz anyagi helyzet) a *Commissariat aux Prisonniers, Déportés et Réfugiés* (PDR)³¹¹ és az *International Refugee Organization* (IRO)³¹² a megszállók gyermekeinek részére létesített francia internátusokban helyezte el magyar diákokat. A francia zónában a különböző nehézségek miatt nem alakulhattak ki olyan magyar középiskolák, mint az amerikaiak által megszállt területen. Csupán néhány magyar egyetemi hallgató volt, akik a zóna felsőoktatási intézményeiben (Freiburg, Tübingen, Mainz) vagy az amerikai megszállási övezetben tanultak. A főiskolásokról egy civil segítő szervezet, a *World Student Relief*³¹³ gondoskodott, amely elsősorban a kivándorlásukban segédkezett.³¹⁴

³⁰⁷ Gróh Béla oktatásban betöltött fontos szerepét bizonyítja, hogy ő vezette az 1960-as években a diákoknak fenntartott, szintén Innsbruckban működő Mindszenty Otthont is.

³⁰⁸ Az innsbrucki magyar iskolák leírása. 1952. MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai.

³⁰⁹ Uo.

³¹⁰ Részletek a vatikáni Államtitkárságnak küldött jelentésből. PLE. Mindszenty-per iratai 5. doboz V-700/17A. 335. (4582/1947.) 335.

³¹¹ A hadifoglyokkal, deportáltakkal és menekültekkel foglalkozó francia állami szervezet.

³¹² *Nemzetközi Menekültügyi Szervezet*

³¹³ A szervezetnek nincs hivatalos megnevezése. Civil kezdeményezésként jött létre, hogy a háború sújtotta egyes országokban segítse az egyetemi és főiskolai hallgatókat és tanárokat. Elsősorban taneszközöket, könyveket és pénzzadományokat gyűjtött.

³¹⁴ 1949-es beszámoló a francia övezetről. MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai. 12–13.

A diákszervezetek jelentősége

Jelentősek voltak még a különböző nemzetközi keresztény ifjúsági szervezetek, mint a *Young Men's Christin Association* (YMCA) és a *Young Women's Christian Association* (YWCA)³¹⁵ magyar csoportjai. Az egyetemisták München központtal hozták létre szervezeteiket, a *Katolikus Magyar Diákok Szövetségét* (KMDSZ) és a *Magyar Diákok Önszegélyező Körét* (MDÖK). Az emigrációban is folytatta munkáját a református *Soli Deo Gloria*. Jelentős volt még a magyar hallgatók száma a löweni, a grazi és az innsbrucki egyetemeken. Az egyetemisták voltak a fő hangadók az 1949-es niederaudorfi és az 1950-es grazi ifjúsági konferenciákon. Programjuk a keresztény és nemzeti értékek megtartása és hirdetése volt, de vitáikon kompromisszumképesebbek voltak az úgynevezett „45-ösök”³¹⁶ idősebb vezetőinél, akiknek többsége semmit sem fogadott el, ami Magyarországon 1945 után történt. Elsősorban a KMDSZ tett nagy tekintélyre szert,³¹⁷ amelynek 1951-ben 161 magyar egyetemista volt tagja.³¹⁸

2. táblázat										
A Németországban érettségizett magyar diákok száma ³¹⁹										
	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Bauschlott	-	-	-	-	-	-	-	-	0*	12
Lindenberg	-	-	-	-	-	7	6	12	-	-
Niederaudorf	3	6	3	nincs adat	nincs adat	-	-	-	-	-
Waldwerke	32	32	21	nincs adat	4	-	-	-	-	-

* A német oktatási rendszer átalakítása miatt 1955-ben nem tartottak érettségi vizsgákat.

3. táblázat				
Néhány jelentősebb németországi magyar iskola tanulóinak és tanárainak száma a valutareform (1948. június 20.) előtt és után ³²⁰				
Iskola	Valutareform előtt		Valutareform után	
	Tanulók száma	Tanárok száma	Tanulók száma	Tanárok száma
Passau-Waldwerke	320	21	152	16
Niederaudorf	40	7	30	6

³¹⁵ Hivatalos magyar fordítás és megnevezés: *Keresztény Ifjak Egyesülete*

³¹⁶ „45-ösöknek” azokat a menekülteket nevezték, akik Magyarországot 1944-ben vagy 1945-ben hagyták el és a Horthy-korszak keresztény, konzervatív eszmeiségét képviselték. Alkotmányosnak az 1939-ben megválasztott országgyűlést fogadták el, amely egy független országban, – nagyobb mértékű – külső és belső befolyásolás nélkül zajlott le. Az 1945 után végbement változásokat a szovjet megszállás miatt nem fogadták el.

³¹⁷ Borbándi Gy.: *A magyar emigráció életrajza...* i. m. 16.

³¹⁸ A németországi KMDSZ névsora. 1951. MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai.

³¹⁹ Az MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai alapján.

³²⁰ Kótai Zoltán vatikáni delegátus éves jelentése Rómába. 1948. MMKM Irattára. MCSZ rendezetlen iratai. 7.

Platting	67	4	40	3
Piding	110	6	-	-
Metten	42	2	-	-
München	17	1	-	-
Künzing	52	3	30	3
Összesen:	648	44	252	28

Összegzés

Az 1945-ös emigráció egyik legnagyobb sikerét az oktatási rendszer létrehozásával érte el. A táborban lakó magyaroknak nem volt semmilyen intézményrendszerük, taneszközeik, de még helyük sem iskolák alapítására, így mindent az alapoktól kellett kezdeni. Adva voltak azonban a tanárok, akik ingyen vagy minimális fizetésért vállalták a menekült fiatalok oktatását. A pedagógusok és támogatóik áldozatos munkájának köszönhetően kiépült egy iskolarendszer is, amely a számos alapfokú intézmény mellett az 1947–1950 közötti időszakban 9 középiskolával is büszkélkedhetett, amelyekben fennmaradt a magas színvonalú, keresztény és nemzeti értékekre épülő oktatás. Az 1950-es évek elején csökkent ugyan az iskolák, a diákok és a tanárok száma, de ez nem ment a színvonal rovására. A fiatalok tanításának fontosságát mutatja, hogy ez volt az egyetlen terület, ahol azok a vezető emigránsok is együtt dolgoztak, akik a politikai csatározásokban egymás ellenfelei voltak.³²¹ Márai Sándor mondatai találóan jellemzőek az oktatásra is: „A száműzetés egyik titka: lemondani, sértődés nélkül, minden külső igényről. A másik titok: nem mondani le – semmilyen körülmények között –, semmiféle belső igényről.”³²²

³²¹ Az MMKM irattárában számos olyan korabeli fénykép és dokumentum maradt fent, amelyeken az egymással vitában álló politikai szereplők együtt szerepeltek iskolai rendezvényeken.

³²² Márai Sándor: *Ami a naplóból kimaradt, 1949*. Vörösváry, Torontó, 1999. 59.